

BUDUĆNOST ODRŽIVIH GRADOVA I URBANA POLJOPRIVREDA

Cvijetin Živanović¹, Miroslav Nedeljković²

Apstrakt

U radu je napravljen osvrt na poljoprivredni urbanizam, a kao predmet uzeta je sintagma urbane poljoprivrede kao održivog pristupa proizvodnji, pripremi i preradi, te distribuciji hrane u gradovima. Za metodologiju su korišćene analitičke metode kao što su analiza, apstrakcija, specijalizacija, te sintetičke metode u koje spadaju sinteza, konkretizacija i generalizacija. Rezultati pokazuju da povećana industrijalizacija, i sa njom povećani socijalni problemi u većini slučajeva, predstavljaju glavne uzroke poremećenih ponašanja ljudi, kidanja veza u ljudskim zajednicama i rušenja tradicije, povećanja kriminala i straha među ljudima.

Ključne riječi: grad, održivost, urbana poljoprivreda, hrana

Uvod

Urbana održivost je pretpostavljena ravnoteži i pravednosti kroz sveobuhvatan pristup koji priznaje i uvažava međudnose različitih dimenzija života, povezanosti živih bića jednih sa drugima u okvirima prirodnih sistema i teži ekološkoj ravnoteži, ekonomskom razvoju sa što manje zagađivača, socijalnoj uključenosti i kulturnoj vitalnosti. U tom pravcu odgovorno planiranje, transparentno, demokratsko i efikasno upravljanje igra značajnu ulogu u pocesu donošenja odluka u vezi sa održivošću urbane sredine. Sinhronizacija urbane proizvodnje hrane sa urbanističkom slikom grada nazvana je: poljoprivredni urbanizam i u radu je napravljen kratak osvrt na ovaj fenomen. Skromno iskustvo Bosne i Hercegovine, odnosno većih gradskih centara, u pogledu implementacije principa urbane održivosti, odnosno urbane poljoprivrede treba da motiviše istraživače da se dublje bave ovom problematikom. Dakle, u fokusu interesovanja autora kao predmet pisanja apostrofirana je sintagma urbana poljoprivreda kao održiv pristup proizvodnji, pripremi i preradi i, na kraju, distribuciji hrane u gradovima. Uzimajući u obzir ovako definisan predmet pisanja, određen je i cilj pisanja u formi traženja odgovora na nekoliko pitanja:

¹ Cvijetin Živanović, dr, Profesor, Visoka škola UNION u Mostaru, Biskupa Čule bb, 88000 Mostar, BiH, Tel: 00387 65 181 851, E-mail: eskola000@gmail.com.

² Miroslav Nedeljković, dr, Docent, Univerzitet „Bijeljina“Bijeljina, Pavlovića put bb, 76300 Bijeljina, Republika Srpska, BiH, Tel: 00387 66 893 935, E-mail: poljoprivreda@ubn.rs.ba.

- Da li je urbana poljoprivreda pored teorija zaista održiva i u „realnom“ životu ljudi?
- Da li ona zaista može pridonijeti jačanju društvenih veza među stanovnicima, zapošljavanju stanovništva, povećanju ekonomske moći grada i njegovih stanovnika, rekultivaciji neuređenih gradskih površina, proizvodnji viška hrane i zdravijoj ishrani?
- Da li je određena slika o stepenu implementacije principa urbane poljoprivrede u Bosni i Hercegovini zasnovana na iskustvu određenih urbanih cjelina u Bosni i Hercegovini?

Ovako postavljen cilj u radu definisao je i hipotetički okvir, „jačanju društvenih veza među stanovnicima, zapošljavanju stanovništva, povećanju ekonomske moći grada i njegovih stanovnika, rekultivaciji neuređenih gradskih površina, proizvodnji viška hrane i zdravijoj ishrani itd. (ne)može značajnije doprinijeti urbana poljoprivreda“. Metodologija u radu bazirana je na analitičkim metodama kao što su: analiza, apstrakcija, specijalizacija i dedukcija i sintetičkim metodama kao što su: sinteza, konkretizacija, generalizacija. Pored nabrojanih metoda, korištena je metoda pretraživanja internet baza ilustracija i konkretnih primjera iz dostupne literature.

Kontekstualizacija problema - urbana održivost

Među recentnim poznavacima ove oblasti prisutan je čitav niz koncepata u pogledu mogućnosti urbane održivosti kao što je: osjećaj za prostor u urbanoj zoni, za zelene površine, za ljudsko (komšijsko) prijateljstvo, obnovljivi izvori energije, reciklaža otpada, biciklističke staze i staze za šetanje, sakupljanje kišnice, e-upravljanje, itd. Istraživanja koja su u tom pravcu rađena nedvosmisleno ukazuju da održivo jezgro grada može pružiti sliku poželjnog i dopadljivog grada njegovim žiteljima i onima koji to nisu ali rado svraćaju u njega dok, s druge strane, siromašna periferija predstavlja prilično tmurnu sliku pa stručnjaci preporučuju mjere radi postizanja društvenih promjena u pravcu održive urbane budućnosti kao što su: ublažavanje siromaštva, obrazovanje i podizanje svijesti javnosti o značaju urbanizacije. Od 2008. godine, prvi put u historiji ljudske civilizacije, više od polovine svjetskog stanovništva živi u gradovima. S obzirom da urbanizacija i dalje raste u svijetu, onda, s punim pravom, možemo konstatovati da je budućnost svijeta – budućnost gradova.

U odnosu na okolinu, koncentracija ljudi i resursa u urbanim sredinama pruža prednosti kao što je energetska efikasnost, praktičnost u transportu roba i usluga i pomaže u očuvanju biološke raznolikosti na staništima biljnog i životinjskog svijeta (Miller, 2004). U historijskim dimenzijama posmatrano, vrlo mali procenat stanovništva živio je u urbanim područjima, samo 3% u 1800. godini, a 13% u 1900. godini (Bugliarello, 2008). Dalje, industrijalizacija je kumovala urbanoj ekspanziji širom planete. Međutim, ova konstatacija sa „skepsom“ se prihvata kod naučnih radnika i ostalih stručnjaka s obzirom da se radi više o brojnosti

(kvantitetu) nego kvalitetu. Zbog toga su se okupili oko konstatacije da je urbanizacija pozitivna za globalno poslovanje, ali je negativna za društvenu zajednicu. Preciznije, gradovi donose ogromne prednosti, ali su istovremeno i uzrok mnogih ekoloških i društvenih problema. Danas, sa razočarenjem priznajemo da većina gradova nije samoodrživa i mora se oslanjati na spoljne izvore da bi iz njih pribavili hranu, drva, minerale, vodu itd. Mada stanovnici grada prema preliminarnim procjenama zauzimaju samo 2% zemljine kopnene površine, oni troše 75% resursa planete Zemlje (Miller, 2004). Štaviše, otpadni output je veći od materijalog inputa, jer se materijalni input u procesu upotrebe koristi sa vodom i vazduhom.

U nekim metropolama sadašnji infrastrukturni sistemi su baš tipični primjeri degenerativne propusnosti (Lyle, 1994). Neki teoretičari urbanog života idu tako daleko da smatraju da će u bliskoj budućnosti čak i sudoperi u stanovima postati opterećenje vodovodnim kanalizacionim sistemima zbog prevelike količine otpadne vode i drugog pratećeg otpadnog materijala. Zbog toga će nastupiti još veća degradacija staništa živih bića. Istovremeno, dešava se i “spontana” urbanizacija zbog porasta stanovništva u gradovima i time sve većeg stambenog pritiska u smislu stambene potražnje, prije svega, u prigradskim naseljima. Zapravo, ovdje i nije prisutna urbanizacija u pravom smislu te riječi već jednostavno urbano širenje i gdje nema kontrole nad stambenom izgradnjom i izgradnjom prateće infrastrukture, gdje nema regulisanih javnih usluga i gdje se kao krajnji rezultat javlja skrnavljenje pejzažnog izgleda kraja i gubitak obradivih površina pogodnih za ekspanziju urbane poljoprivrede. S druge strane kao rezultat takve “spontane” urbanizacije pojavljuje se i višak nekvalifikovane radne snage koja u većini slučajeva sa sobom donosi i nezaposlenost, siromaštvo, prljavštinu itd. stvarajući uslove za urbanu segregaciju. Situacija nije ništa bolja ni u urbanim cjelinama. Tamo je čovjek napravio betonske zgrade, asfaltirao svaku slobodnu površinu za parking i kretanje koji apsorbuju veću količinu toplote mijenjajući tako mikroklimu i hidrološki ciklus prouzrokujući “urbane poplave”, jer postojeći sistem kanalizacije nije u stanju da prihvati povećanu količinu padavina i redovan dotok otpadnih voda. Nedostatak prirodnog okruženja u urbanim dijelovima grada, nedostatak zelenih površina za odmor i rekreaciju može, prema mišljenju stručnjaka, dovesti do ozbiljnih psihičkih poremećaja kod ljudi.

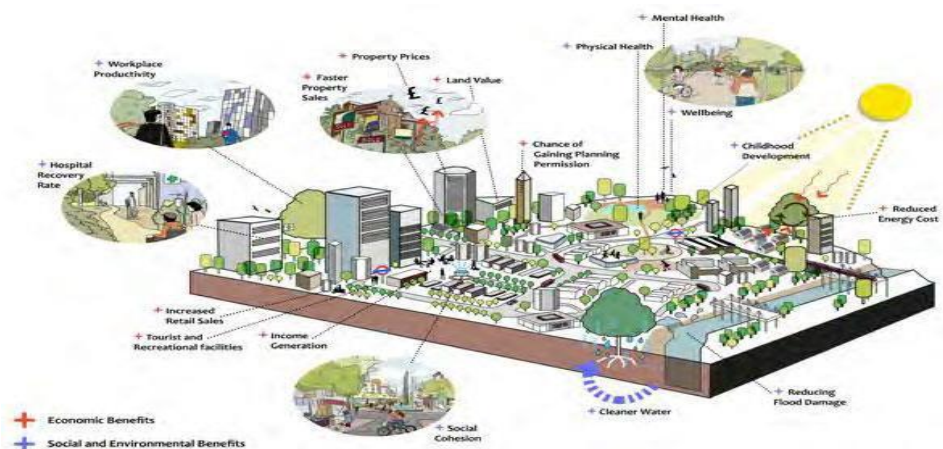
Održivost njeguje osjećaj za zajednicu, društveni kapital, solidarnost i kulturu mira, međusobno poštovanje, bliskost među ljudima i brigu o siromašnim, nesposobnim i nemoćnim. To daje smisao ljudskom životu, doprinosi duhovnom i društvenom odnosu ljudi u zajednici bez obzira na pol, starosnu dob, socijalni i ekonomski status. Kulturu održivosti treba shvatiti kao izraz visoke tolerancije različitosti, a različitost doživljavati kao izvor bogatstva, a ne međusobnog sukoba i netolerancije. Zbog toga je opšte obrazovanje u zajednici vrlo značajno i ono treba da vuče svoje korijene još u porodici.

Holistička percepcija perspektive života ljudi na planeti Zemlji treba da pruži objašnjenje ljudima da smo svi međusobno zavisni i povezani. Holistički pristup „nosi u sebi i različita systemska gledanja na način proizvodnje u samoj poljoprivredi i njegov uticaj na same proizvode, zdravlje ljudi vezano uz proizvodnju i konzumiranje različito proizvedene cjelovite hrane, na ekološku cjelinu i na Planetosferu. Zatim holistički pristup samoj hrani, kako glede razumijevanja interaktivne cjeline pojedine hrane i interaktivnog odnosa hrane i organizma potrošača, ponovno povezujući zdravlje svih „ugnježenih“ sistema (počevši od konzumenta). Treće, holistički pristup u razumijevanju uticaja tehnologija pripremanja, proizvodnje hrane i proizvoda koji preuzimaju funkciju hrane, opet provučeno kroz analitički filter mjesta, uloge i posljedica raznih tehnologija na zdravlje svih navedenih ugnježenih sustava“ (Trputec, 2017). To od ljudi zahtjeva međusobnu saradnju i saradnju sa ostalim živim bićima što je preduslov za smisleni način života, život bliže prirodi, jednostavniji život ali zdraviji i bogatiji, jer je „centralno pitanje danas forma i sadržaj, naročito sam način kako se hrana i proizvodi ishrane proizvode i konzumiraju. To upućuje na relevantne društvene, kulturološke, ekonomske, okolinske i druge šire dimenzije ishrane, uključujući i biološke i evolucijske aspekte hrane i ishrane“ (Trputec, 2017). Obrazovanje treba da doprinese stvaranju fokusa na životne vrijednosti, na izgradnju unutrašnjih snaga i interpersonalnih vještina, da podstiče saosjećanje, poštovanje i međusobno razumijevanje, da slavi raznolikost, multikulturalnost, jednakost i društvenu odgovornost. Holističko obrazovanje treba da ponudi ljudima ljubav i radost u uslugama koje cijene dobro, istinu i lijepo u životu. Ujedinjene nacije su 2005. godine sprovele Reviziju razvoja svjetske populacije i konstatovala da je tokom XX vijeka došlo do rapidne urbanizacije. Urbana populacija povećala se sa 13% 1900. godine na 29% 1950. godine dok je 2005. godine dostigla rekordnih 49% ukupne svjetske populacije (<https://hr.scribd.com/doc/40135639/>). Imajući u vidu da se zadržala tendencija rasta, za pretpostaviti je da će do sredine XXI vijeka na planeti Zemlji živjeti više od 9 milijardi ljudi od čega nešto više od 2/3 u urbanim područjima. Na osnovu ovih podataka, stručnjaci su izračunali da se više od 60 miliona ljudi seli iz ruralnih u urbana područja. Takođe, procjenjuje se da je Evropska unija sa 80% urbanog stanovništva danas najurbanizovanija regija na svijetu.

U međunarodnoj i nacionalnoj privredi gradovi imaju vrlo veliki značaj zbog svojih dinamičkih karakteristika te društvenih i/li ekonomskih obilježja. Takođe, u gradovima su smještena središta ljudskog stvaralaštva, proizvodnja dobara i usluga, obrazovanje, kultura i nauka pa se smatraju mjestima koja stanovništvu obezbjeđuju radne i životne uslove. Međutim, zbog velike koncentracije društveno-privrednih aktivnosti gradovi se smatraju i područjima na kojima se generišu brojni problemi. Navedeni problemi se pronalaze u prenatrpanosti gradova, transportu koji je mnogo ranije dizajniran za saobraćaj automobilima, u lošem kvalitetu vazduha, nedovoljno razvijenoj infrastrukturi za snabdjevanje pitkom vodom i zadovoljavajućim sanitarnim uslovima, u gomilanju različite vrste smeća i socijalnim problemima kao što su: vrlo loši uslovi za stanovanje,

siromaštvo, getoizacija, strah i kriminalna ponašanja. Gradovi kao urbani konglomerati troše ogromnu količinu energije imajući u vidu energetske neefikasnosti poslovnih i stambenih objekata, vrlo loše dizajniran saobraćaj i logistiku radi dostave hrane i drugih potrebitina, zavisnost od uvoza hrane iz sve udaljenijih destinacija itd. Kao kuriozitet se može navesti da gradovi zauzimaju samo 2% površine na planeti Zemlja, ali učestvuju sa nevjerovatnih 75% od utrošenih planetarnih resursa (Butorac i Šimleša, 2007). Upravo iz navedenih razloga uloga gradova je nezaobilazna jer gotovo sve promjene načina života i ponašanja prema ljudskim i prirodnim resursima kreću upravo iz gradova. Ova konstatacija ukazuje na činjenicu da se održiv razvoj gradova može ostvariti jedino promjenom koncepta razvoja urbanih sredina. Najprije je potrebno usredsrediti se na rješavanje socijalnih pitanja, smanjenje potrošnje energije i izduvnih gasova, preći na ugljično-neutralnu privredu (Ministarstvo regionalnog razvoja i fondova Evropske Unije, 2015). Gradove treba redizajnirati kako bi postali efikasniji, prijatniji za život i održivi na kraći i/ili duži vremenski period. Nema sumnje da je za to potrebna saradnja građana, lokalne uprave i privrede.

Slika 1. Grad kao ekosistem

Izvor: <https://www.pinterest.com/pin/465137467741779002/>

Izgradnjom održivih gradova došlo bi se do sveukupnog pristupa zaštiti životne sredine u kojoj se mnogi elementi prirodnog ekosistema prepliću sa elementima društvenog, ekonomskog, kulturnog i političkog urbanog sistema čineći jedan sistem. Krstinić, Nitić tvrde da uspješan, konkurentan, dinamičan i eco-friendly grad može igrati veoma važnu ulogu u dobrobiti svojih stanovnika ali i stanovnika okolnih naselja. Uticaj grada je neophodan za izbjegavanje ruralne depopulacije i za promociju uravnoteženog privrednog razvoja. Održivi grad je takav grad koji funkcioniše na način da su svi njegovi građani u stanju da ispune vlastite potrebe, a da pri tome nijednim gestom ne ugroze stanje prirodnih sistema ili životne uslove drugih ljudi u sadašnjosti, ali i u budućnosti (Butorac i Šimleša, 2007). Zbog toga je potrebno pronaći način da se uspori rast gradova i

poveća kvalitet života u njima racionalno koristeći prirodne i radom stvorene vrijednosti (Matas et al., 1989).

Perspektiva održivog urbanog razvoja

Urbani razvoj u značajnoj mjeri zavisi od kvaliteta upravljanja gradom. Kvalitet upravljanja gradom pored ostalog podrazumijeva prostorno planiranje i uređenje grada. Kada je u pitanju prostorno planiranje, onda se tu podrazumijeva optimalan raspored ljudi, dobara i djelatnosti na nekom prostoru radi njihove optimalne upotrebe i zaštite. Zato je osnovni cilj dobrog prostornog planiranja osiguranje održivog razvoja koji treba da poveže privrednu funkciju vraćanjem uložених sredstava u što kraćem vremenskom periodu i socijalnu funkciju gdje su prisutne materijalne, duhovne i kulturne potrebe ljudi. Svakako karakterističan cilj prostornih planova jeste da na određenom prostoru riješe problem rasporeda i razvoja gradova i njegovih naselja satelita, problem saobraćaja i ostale infrastrukturne probleme, probleme smještaja, servisa, turizma i sl. Uz sve što je nabrojano, cilj dobrog prostornog planiranja je da na osnovu načela održivog razvoja, zaštititi vrijednosti prirodne i kulturne baštine (Babić, 2015). Prema Programu za održiv razvoj (Generalna skupština UN) do kraja 2030. godine³, svim stanovnicima planete Zemlje treba osigurati adekvatan smještaj, osnovne usluge, pristupačna i održiva transportna sredstva, zadovoljenje potreba ranjivih grupa, žena, djece, osoba sa invaliditetom i starijih osoba. U Programu se dalje navodi da je u svim zemljama potrebno unaprijediti održivu urbanizaciju i s tim u vezi kapacitete za participativno, integrisano i održivo planiranje i upravljanje naseljima. U podciljevima Programa spominje se potreba zaštite svjetske kulturne i prirodne baštine, zaštita naselja od elementarnih nepogoda sa posebnim naglaskom na ranjive i siromašne grupe, omogućavanja pristupa svima koji to žele zelenim i javnim površinama. Sa posebnom pažnjom Program ističe potrebu smanjenja negativnog uticaja gradova na životnu sredinu, na kvalitet vazduha i upravljanje otpadom na lokalnom nivou (<http://odraz.hr/media>). Kako bi se postigli ciljevi iz Programa do 2030. posebnu pažnju treba posvetiti održivom urbanom razvoju s obzirom da će, kako je ranije istaknuto, većini ljudi kvalitet života određivati kvalitet i funkcionalnost gradova. Stvaranje grada koji je pogodan za korisnika (user-friendly) s dovoljno resursa u funkcionalnom pogledu (za življenje, stvaranje i poslovanje) predstavlja proces održivog urbanog razvoja. Nezaposlenost, siromaštvo, nedostupnost proizvoda i usluga (javnih službi), zagađenost prostora, nezdrava sredina, stres i manjak društvenog zajedništva izuzetno utiču na ljudsko zdravlje i stvaranje nove vrijednosti (Sanković, 2012).

Uređenje životne sredine za više od polovine stanovnika na planeti je, zapravo, uređenje grada. Gradovi odavno nisu proste lokacije za koncentraciju stanovnika,

³ Generalna skupština UN-a usvojila je Međunarodni razvojni okvir - Program za održivi razvoj do 2030. Programom je obuhvaćen ambiciozan skup od 17 ciljeva održivog razvoja i 169 povezanih ciljeva.

a sa njima i razvijanje trgovačke, industrijske i saobraćajne infrastrukture radi lakše dopreme i otpreme hrane i/ili proizvoda, najposlije radi bržeg dotoka i protoka turista. Danas su „veliki rezovi“ nužni u velikim (milionskim) gradovima ako se želi pratiti i mjeriti održiv razvoj u njima. Jedan broj stručnjaka se slaže da je nužno raditi na promociji i implementaciji principa urbanog razvoja. Drvoredima i parkovima nije više moguće kontrolisati klimatske uslove već se radi na integraciji urbanih sredina i prirodnih staništa izgradnjom tzv. „zelenih krovova“ gdje se pažljivo vodi računa da nema negativnih uticaja na kvalitet gradnje. Tako su se do sedamdesetih godina prošlog vijeka intenzivni krovni vrtovi smatrali „zelenim krovovima“ (<https://www.gradjevinarstvo.rs>). Mnoga otkrića i saznanja u ovoj oblasti doprinijela su projektovanju zelenih krovova izvanrednog dizajna. Širenje ekstenzivnih krovnih vrtova rezultat je značajne promjene u stavovima tokom posljednjih desetak godina (<http://docshare.tips>).

Slika 2. Zeleni krovovi

Izvor: <http://gradjevinarstvo.ba/zeleni-krovovi>

Urbana poljoprivreda (urban agriculture) – iskustvo Bosne i Hercegovine

Urbana poljoprivreda do prije svega godinu dana nije pobuđivala značajniju pažnju kod BiH javnosti o čemu svjedoči i uvid u Strategije razvoja do 2020. godine većih gradova u Bosni i Hercegovini, ali je od 2017. godine došlo do značajnijeg pomaka zahvaljujući snažnijem angažmanu Ambasade Švajcarske i njemačke kompanije GOPA mbH. Promocija koncepta urbana poljoprivreda realizuje se uglavnom procesom implementacije Projekta zapošljavanja mladih (YEP). Tako je Projekat zapošljavanja mladih (YEP), opština Novi Grad i JP Lokom d.o.o doprinio uspostavi i razvoju poljoprivrednog poligona Mojnilo koji se nalazi u kompleksu šuma Mojnilo. (<http://yep.ba>). Tim povodom projekat je predstavljen nezaposlenim licima opštine Novi Grad, dok su, s druge strane, na osnovu javnog poziva, sva zainteresovana lica dobila priliku da se jave u nadležni biro JU Služba za zapošljavanje Kantona Sarajevo (<http://yep.ba>). Organska proizvodnja hrane i promotivne aktivnosti u vezi s tim jedan je od osnovnih ciljeva ovog projekta (<http://yep.ba>). Uz sve to treba dodati i stvaranje novih (održivih) radnih mjesta i obezbjeđenje stručne i tehničke pomoći u vezi

sa ovom vrstom proizvodnje. Domaći trgovački lanci su prihvatili i tako osigurali plasman ovih proizvoda (<http://www.yep.ba>).

U Republici Srpskoj, pokrenut je istoimeni Projekat „Urbana poljoprivreda“ „baziran na razvoju i implementaciji koncepta urbane poljoprivrede kao modela za zapošljavanje uz podršku i finansiranje Evropske unije, a implementaciju Međunarodne organizacije rada ILO i partnera u kome svoje učešće imaju: Grad Banja Luka, Zavod za zapošljavanje RS – Biro Banja Luka, Caritas Švicarske, Sarajevo; Mushrooms Trade d.o.o., Laktaši, GOPA mbH, Sarajevo i RC Argonet, Banja Luka (Lokalno partnerstvo za zapošljavanje) (<https://www.agroTV.net>). Dakle, proizvodnja, prerada i distribucija organske hrane u užem jezgri ili periferiji naseljenih mjesta jeste urbana poljoprivreda. Osnovno obilježje urbane poljoprivrede je proizvodnja hrane za lokalnu upotrebu i to je promovisano kao koncept koji osigurava: povećanje ekonomske moći grada i stanovnika, zapošljavanje stanovništva, socijalizaciju stanovništva, zdraviju ishranu, (re)kultivaciju gradskih i prigradskih obradivih površina, više hrane itd., (<http://agro.unibl.org>). Mnogi vjeruju u tzv. „tipični način proizvodnje u urbanoj poljoprivredi“, a nju predstavlja biointenzivna metoda – na ograničenim površinama proizvoditi velike količine organske hrane“ (<http://agro.unibl.org>).

Zaključak

Nema nikakve sumnje da je budućnost skoro polovine svjetske populacije određena njihovim razumijevanjem i implementacijom principa urbane održivosti. Štaviše, moglo bi se konstatovati da je „proces preživljavanja i opstanka“ ljudske vrste započeo u urbanim cjelinama – gradovima. Zbog toga je u ovom radu i poklonjena pažnja urbanoj održivosti. Kako je to i ilustrovano relevantnim citatima, urbana održivost je pretpostavljena ravnoteži i pravednosti kroz sveobuhvatan pristup koji priznaje i uvažava međuodnose različitih dimenzija života, povezanosti živih bića jednih sa drugima u okvirima prirodnih sistema i teži ekološkoj ravnoteži, ekonomskom razvoju sa što manje zagađivača, socijalnoj uključenosti i kulturnoj vitalnosti. Takođe, u radu je utvrđeno da odgovorno planiranje, transparentno, demokratsko i efikasno upravljanje igra značajnu ulogu u procesu donošenja odluka u vezi sa održivošću urbane sredine. Zbog toga se u sadržaju rada naglasio vrlo veliki značaj prostornog i urbanističkog planiranja radi stvaranja uslova za promociju i bavljenje urbanom poljoprivredom. Isto tako, pretragom relevantnih vladinih i nevladinih internet stranica uočeno je dosta skromno iskustvo Bosne i Hercegovine, odnosno većih gradskih centara, u pogledu implementacije principa urbane održivosti i urbane poljoprivrede i takvo stanje bi trebalo da motiviše istraživače da se dublje bave ovom problematikom. Postavljenim dilemama (hipotetičkom okviru) u obliku pitanja iz uvodnog dijela ovog rada nedvosmisleno odgovaraju sljedeće konstatacije:

- urbana poljoprivreda na ovom stepenu razumijevanja problema od strane urbane populacije nije održiva u realnom „životu“ gradova;
- urbana poljoprivreda, pod pretpostavkom potpune implementacije njenih principa, zaista može doprinijeti rekultivaciji neuređenih gradskih površina, zapošljavanju stanovništva, proizvodnji viška hrane i zdravijoj ishrani, povećanju ekonomske moći grada i njegovih stanovnika, jačanju društvenih veza među stanovnicima;
- postojeće iskustvo većih urbanih cjelina u Bosni i Hercegovini ne pruža adekvatnu sliku o stepenu implementacije principa urbane poljoprivrede u Bosni i Hercegovini;

Literatura

1. Babić, M. (2015): Prostorno planiranje – temeljni čimbenik dugoročno održivog razvoja grada. u: Črnjar, M., ur. Prostorno planiranje kao čimbenik razvoja u županijama, Rijeka: Zavod za prostorno uređenje Primorsko-goranske županije.
2. Bugliarello, G. (2008.): The engineering challenges of urban sustainability. Journal of Urban Technology.
3. Butorac, M., Šimleša D. (2007): Zelena srca gradova: važnost vrtova i perivoja u urbanim područjima, Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja, 16 (6).
4. <http://agro.unibl.org/bs/projekat-urbana-poljoprivreda/> (Posjećeno 07.07.2019)
5. http://docshare.tips/mega-gradovi-i-urbani-koridori_57502d71b6d87fd2b88b4766.html (Posjećeno 25.07.2019)
6. http://odraz.hr/media/291518/globalni%20ciljevi%20odrzivog%20razvoja%20do%202030_web.pdf (Posjećeno 25.07.2019)
7. <http://www.yep.ba/?p=31119>, (Posjećeno 07.07.2019)
8. <https://hr.scribd.com/doc/40135639/DELIC-KINCLsvjetska-Urbanizacija-Nove-Vizije>, (Posjećeno 05.07.2019).
9. <https://razvoj.gov.hr/> (Posjećeno 25.07.2019)
10. <https://www.agrotv.net>, (Posjećeno 06.07.2019)
11. <https://www.gradjevinarstvo.rs/tekstovi/1351/820/odr%20razvoja%20perspektive%20gradova%20na%20prelasku%20dva%20milenijuma/juli2019/>, (Posjećeno 06.07.2019)
12. <https://www.pinterest.com/pin/465137467741779002/>, (Posjećeno 05.07.2019)

13. https://zavod.pgz.hr/pdf/19_dr.sc.Mirjana_BABIC.pdf, (Posjećeno 06.07 2019)
14. Lyle, J.T. (1994): *Regenerative design for sustainable development*, New York: Wiley.
15. Matas, M., Simončić, V., Šopot, S. (1989.): *Zaštita okoline danas za sutra*, Školska knjiga, Zagreb.
16. Miller, J. (2004.): *Food Security in Australia: Challenges and prospects for the future*, Springer.
17. Sanković, M. (2012): *Uloga prostornoga planiranja u promicanju zdravstveno usmjerene tjelesne aktivnosti*, Arhiv za higijenu rada i toksikologiju, 63 (3).
18. Trputec, Z. (2017): *Handout o holističkom gledanju na nutricionizam*, Univerzitet CKM Mostar.

THE FUTURE OF SUSTAINABLE CITIES AND URBAN AGRICULTURE

Cvijetin Živanović¹, Miroslav Nedeljković²

Abstract

The paper focuses on agricultural urbanism and uses the syntagm of urban agriculture as a sustainable approach to production, preparation and processing, and also distribution of food in cities. Analytical methods such as analysis, abstraction, specialization, and synthetic methods including synthesis, concretization and generalization were used for the methodology. The results show that, in the majority of cases, industrialization and its increasing social problems are the main causes of disturbed behaviour of people, breaking ties in human communities and breaking tradition, increasing crime and fear among people.

Key words: city, sustainability, urban agriculture, food

¹ Cvijetin Živanović, PhD, Professor, UNION College in Mostar, Biskup Čule bb, 88000 Mostar, BiH, Tel: 00387 65 181 851, E-mail: eskola000@gmail.com.

² Miroslav Nedeljković, PhD, Assistant Professor, „Bijeljina” University, Bijeljina, Pavlovica put bb, 76300 Bijeljina, Republic of Srpska, BiH, Tel: 00387 66 893 935, E-mail: poljoprivreda@ubn.rs.ba.